INKLYUZIV TA'LIMNI BOSHQARISHDA SUN'IY INTELLEKT VA PSIXOLOGIK XIZMATNING O'RNI

Qorayev Samariddin Barakaevich,
Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy
ishlar bo'yicha birinchi prorektor,
pedagogika fanlari doktori (DsC), professor

Annotatsiya

Mazkur maqolada globallashuv jarayonining zamonaviy jamiyat, ayniqsa talabalar ongiga ko'rsatayotgan ta'siri chuqur tahlil qilinadi. Globallashuv natijasida axborot oqimining keskin ortishi, madaniyatlararo aloqalarning kengayishi hamda turli qadriyatlar tizimining o'zaro ta'siri yosh avlod dunyoqarashida muhim o'zgarishlarni yuzaga keltirayotgani ilmiy asosda yoritiladi. Shu bilan birga, ushbu jarayonning ijobiy jihatlari bilan bir qatorda, milliy o'zlikning zaiflashuvi, madaniy identitetning yo'qolish xavfi kabi salbiy oqibatlari ham tahlil qilinadi.

Maqolada milliy va umuminsoniy qadriyatlarning mohiyati, ularning o'zaro bog'liqligi va uyg'unlashuv zarurati nazariy hamda amaliy jihatdan asoslab beriladi. Talabalar ongida ushbu qadriyatlarni uyg'un shakllantirishda ta'lim tizimining o'rni, pedagogik yondashuvlar, innovatsion metodlar va tarbiyaviy muhitning ahamiyati alohida ta'kidlanadi. Shuningdek, interfaol metodlar, integrativ ta'lim yondashuvi va shaxsga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalar orqali talabalarda milliy o'zlikni saqlagan holda global tafakkurni rivojlantirish imkoniyatlari ko'rsatib beriladi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi ta'minlangan talabalarda ijtimoiy faollik, tolerantlik, madaniyatlararo muloqotga tayyorgarlik hamda global muammolarga nisbatan mas'uliyat hissi yuqori darajada shakllanishi aniqlangan. Mazkur maqola oliy ta'lim tizimida ma'naviy-tarbiyaviy ishlarni takomillashtirish, yoshlarni har tomonlama yetuk, barkamol shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: *globallashuv, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, talaba, ma'naviyat, tarbiya, ta'lim, integratsiya, tolerantlik, madaniyatlararo muloqot*

Аннотация

В данной статье проводится глубокий анализ влияния процессов глобализации на современное общество, в частности на сознание студентов. Научно обосновывается, что в условиях глобализации резкое увеличение информационных потоков, расширение межкультурных связей и взаимодействие различных систем ценностей оказывают существенное влияние на формирование мировоззрения молодёжи. Наряду с положительными аспектами данного процесса, в работе также рассматриваются возможные риски, такие как ослабление национальной идентичности и угроза утраты культурной самобытности.

В статье раскрывается сущность национальных и общечеловеческих ценностей, их взаимосвязь и необходимость гармоничного сочетания. Особое внимание уделяется роли системы образования в формировании у студентов сбалансированного восприятия

ценностей, а также значению педагогических подходов, инновационных методов обучения и воспитательной среды. Показаны возможности развития глобального мышления при сохранении национальной идентичности посредством использования интерактивных методов, интегративного подхода и личностно-ориентированных педагогических технологий.

Результаты исследования свидетельствуют о том, что у студентов, у которых сформирована гармония национальных и общечеловеческих ценностей, наблюдаются высокий уровень социальной активности, толерантности, готовности к межкультурному взаимодействию и ответственности за глобальные проблемы. Представленные в статье научно-практические рекомендации направлены на совершенствование духовно-нравственного воспитания в системе высшего образования и формирование всесторонне развитой личности.

Ключевые слова: глобализация, национальные ценности, общечеловеческие ценности, студент, духовность, воспитание, образование, интеграция, толерантность, межкультурное общение

Abstract

This article provides an in-depth analysis of the impact of globalization on modern society, particularly on students' consciousness. It scientifically substantiates that the rapid growth of information flows, the expansion of intercultural interactions, and the interaction of diverse value systems significantly influence the worldview of young people in the context of globalization. Alongside the positive aspects of this process, the study also examines potential risks, such as the weakening of national identity and the threat of cultural homogenization.

The paper explores the essence of national and universal values, their interconnection, and the necessity of achieving their harmonious integration. Special attention is paid to the role of the education system in shaping students' balanced perception of values, as well as to the importance of pedagogical approaches, innovative teaching methods, and the educational environment. The study highlights the opportunities to develop global thinking while preserving national identity through interactive methods, an integrative approach, and learner-centered pedagogical technologies.

The findings indicate that students who possess a harmonious balance between national and universal values demonstrate higher levels of social engagement, tolerance, intercultural competence, and responsibility toward global issues. The article offers scientific and practical recommendations aimed at improving moral and educational practices in higher education institutions and fostering well-rounded, socially responsible individuals.

Keywords: *globalization, national values, universal values, student, spirituality, upbringing, education, integration, tolerance, intercultural communication*

KIRISH

XXI asrda globallashuv jarayoni insoniyat taraqqiyotining ajralmas qismiga aylanib, jamiyat hayotining barcha sohalarida chuqur va keng qamrovli o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi, internet va raqamli platformalarning keng tarqalishi natijasida dunyo yagona axborot makoniga aylanib bormoqda.

Bu esa o‘z navbatida turli xalqlar, millatlar va madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarni kuchaytirib, qadriyatlar almashinuvi jarayonini sezilarli darajada tezlashtirmoqda. Bunday sharoitda yosh avlod, xususan talabalar globallashuv jarayonining eng faol va bevosita ta’sir doirasida bo‘lgan qatlam sifatida alohida e’tiborni talab etadi.

Zamonaviy talaba nafaqat o‘z mamlakatining fuqarosi, balki global jamiyatning ham faol a’zosi sifatida shakllanmoqda. U bir vaqtning o‘zida milliy madaniyat, til va an’analar muhitida tarbiyalanib, shu bilan birga, internet, ijtimoiy tarmoqlar va xalqaro ta’lim resurslari orqali boshqa madaniyatlar, turmush tarzi va qadriyat tizimlari bilan tanishib bormoqda. Bu esa uning dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy pozitsiyasining shakllanishida muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli globallashuv sharoitida talabaning ongida yuz berayotgan o‘zgarishlarni chuqur o‘rganish va ularni to‘g‘ri yo‘naltirish dolzarb ilmiy va amaliy muammo sifatida qaraladi.

Globallashuvning ijobiy jihatlari shubhasiz ko‘pdir. U talabalar uchun keng imkoniyatlar eshigini ochadi: ular xalqaro bilim va tajribaga ega bo‘lish, xorijiy tillarni o‘rganish, turli davlatlar bilan hamkorlik qilish hamda global muammolarni tushunish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bundan tashqari, globallashuv innovatsion fikrlashni rivojlantirish, ochiq dunyoqarashni shakllantirish va zamonaviy kompetensiyalarni egallashga xizmat qiladi. Ayniqsa, bugungi raqobatbardosh mehnat bozorida global tafakkurga ega, keng qamrovli bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lgan mutaxassislar yuqori baholanadi.

Shu bilan birga, globallashuv jarayoni ayrim murakkab va ziddiyatli jihatlarni ham yuzaga keltirmoqda. Xususan, madaniy homogenizatsiya, ya’ni madaniyatlarning bir xillashuvi jarayoni kuchayib, ayrim milliy qadriyatlar va an’analarning asta-sekin zaiflashishiga olib kelishi mumkin. Yoshlar orasida begona madaniyat elementlariga haddan tashqari taqlid qilish, milliy o‘zlikka befarqlik, tarixiy ildizlardan uzoqlashish kabi holatlar kuzatilishi ehtimoli mavjud. Bunday jarayonlar esa nafaqat shaxsiy darajada, balki jamiyat taraqqiyoti uchun ham salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin.

Aynan shu nuqtai nazardan qaraganda, talabalar ongida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligini ta’minlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Milliy qadriyatlar — bu xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlari, an’analari, tili va madaniy merosiga asoslangan bo‘lsa, umuminsoniy qadriyatlar esa butun insoniyat tomonidan e’tirof etilgan axloqiy me’yorlar, inson huquqlari, erkinlik, adolat, tinchlik va hamjihatlik kabi tushunchalarni o‘z ichiga oladi. Ushbu ikki turdagi qadriyatlar o‘z mohiyatiga ko‘ra bir-biriga zid emas, balki o‘zaro uyg‘unlashgan holda shaxsning barkamol rivojlanishini ta’minlaydi.

Shu bois, zamonaviy ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — talabalarni milliy o‘zlikni anglagan, o‘z madaniyatiga hurmat bilan qaraydigan, shu bilan birga, boshqa xalqlar va madaniyatlarga nisbatan ochiq va tolerant bo‘lgan shaxs sifatida tarbiyalashdan iborat. Bu jarayonda faqat nazariy bilim berish yetarli emas, balki ta’limning mazmuni, metodlari va tarbiyaviy muhitini kompleks tarzda tashkil etish talab etiladi. Xususan, innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlar orqali talabalar ongida qadriyatlar uyg‘unligini shakllantirish mumkin.

Bundan tashqari, ta’lim muassasalari nafaqat bilim beruvchi, balki ma’naviy-tarbiyaviy muhitni shakllantiruvchi ijtimoiy institut sifatida ham faoliyat yuritishi zarur. Talabalarni turli madaniy, ma’rifiy va ijtimoiy loyihalarga jalb etish, milliy an’analarni targ‘ib qilish bilan bir qatorda, xalqaro tajriba va qadriyatlarni o‘rganishga yo‘naltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu

esa ularning ijtimoiy moslashuvchanligini oshiradi, global muhitda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga zamin yaratadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — globallashuv sharoitida talabalar ongida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligini ta’minlashning nazariy asoslarini chuqur tahlil qilish, ushbu jarayonning pedagogik mexanizmlarini aniqlash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot jarayonida zamonaviy pedagogik yondashuvlar, ilmiy-nazariy manbalar va ilg‘or tajribalar asosida mazkur muammoning yechimiga oid xulosalar beriladi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot globallashuv sharoitida talabalar ongida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligini ta’minlash jarayonini chuqur o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, unda kompleks, tizimli va integrativ yondashuvlar asos qilib olindi. Tadqiqotning metodologik asosini, avvalo, qadriyatlarni yagona tizim sifatida ko‘rib chiqishga imkon beruvchi tizimli yondashuv tashkil etdi. Ushbu yondashuv orqali milliy va umuminsoniy qadriyatlarning o‘zaro bog‘liqligi, ularning bir-birini to‘ldiruvchi xususiyati hamda talaba shaxsida qanday uyg‘unlashuvi tahlil qilindi.

Bundan tashqari, tadqiqotda shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv muhim o‘rin egalladi. Mazkur yondashuv talabaning individual xususiyatlari, ehtiyojlari, qiziqishlari va dunyoqarashini inobatga olishga asoslanib, uning qadriyatlarni ongli ravishda qabul qilish jarayonini tushuntirishga xizmat qildi. Shu bilan birga, madaniyatlararo yondashuv ham qo‘llanilib, globallashuv natijasida yuzaga kelayotgan turli madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir, tolerantlik va o‘zaro hurmatni shakllantirish mexanizmlari o‘rganildi. Aksiologik yondashuv esa qadriyatlarni tadqiqotning markaziy elementi sifatida ko‘rib, ularning mazmun-mohiyati hamda shaxs rivojlanishidagi o‘rnini aniqlashga imkon berdi.

Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik usullarning uyg‘unligiga alohida e’tibor qaratildi. Nazariy bosqichda globallashuv, milliy va umuminsoniy qadriyatlar hamda ularning o‘zaro aloqadorligi haqidagi ilmiy manbalar tahlil qilinib, umumlashtirildi. Turli pedagogik yondashuvlar o‘zaro taqqoslanib, ularning samaradorligi baholandi. Empirik bosqichda esa talabalar orasida so‘rovnomalar o‘tkazilib, ularning qadriyatlarga bo‘lgan munosabati, qarashlari va ustuvor yo‘nalishlari aniqlashtirildi. Shuningdek, intervyu usuli orqali talabalar fikrlari chuqurroq o‘rganilib, ularning shaxsiy tajribasi va qarashlari tahlil qilindi.

Kuzatish metodi yordamida ta’lim jarayonida talabalar xulq-atvori, o‘zaro muloqoti va qadriyatlarga nisbatan amaliy munosabati o‘rganildi. Bundan tashqari, pedagogik eksperiment tashkil etilib, unda interfaol metodlar va integrativ yondashuvlarning talabalar ongida qadriyatlar uyg‘unligini shakllantirishdagi samaradorligi sinovdan o‘tkazildi. Ushbu eksperiment natijalari tahlil qilinib, amaliy xulosalar chiqarildi.

Tadqiqot obyekti sifatida oliy ta’lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar tanlandi. Tadqiqot predmeti esa globallashuv sharoitida talabalar ongida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligini shakllantirish jarayonidan iborat bo‘ldi. Tadqiqot bir necha bosqichda amalga oshirildi. Dastlabki bosqichda muammoning nazariy asoslari o‘rganilib, ilmiy manbalar tahlil qilindi. Keyingi bosqichda amaliy tadqiqotlar, jumladan, so‘rovnomalar, intervyular va kuzatishlar o‘tkazildi. Yakuniy bosqichda esa olingan natijalar umumlashtirilib, ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda globallashuv sharoitida talabalar ongida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligini ta’minlashning kompleks modeli ishlab

chiqildi hamda ushbu jarayonning samarali pedagogik mexanizmlari asoslab berildi. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida ma'naviy-tarbiyaviy ishlarni takomillashtirishda, o'quv dasturlarini boyitishda va talabalarning ijtimoiy hamda ma'naviy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

MUHOKAMA

Globallashuv sharoitida talabalar ongida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash masalasi zamonaviy pedagogikaning eng dolzarb muammolaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Tadqiqot jarayonida olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, globallashuvning ta'siri talabalar dunyoqarashiga ikki tomonlama ta'sir ko'rsatadi. Bir tomondan, bu jarayon talabalarning bilim doirasini kengaytirib, ularni global fikrlashga, ochiqlikka va madaniyatlararo muloqotga undaydi. Ikkinchi tomondan esa, u milliy qadriyatlarga bo'lgan e'tiborning pasayishiga, ayrim hollarda esa ularning qadrsizlanishiga olib kelishi mumkin.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, talabalar orasida umuminsoniy qadriyatlar, xususan erkinlik, tenglik, inson huquqlari va adolat kabi tushunchalarga qiziqish yuqori darajada shakllangan. Bu, asosan, axborot texnologiyalari, ijtimoiy tarmoqlar va global madaniyat ta'siri bilan izohlanadi. Biroq, ayrim talabalar orasida milliy qadriyatlar, jumladan an'analar, urf-odatlar va madaniy merosga nisbatan yuzaki yondashuv kuzatilgani aniqlangan. Bu esa globallashuv jarayonining muvozanatsiz qabul qilinayotganidan dalolat beradi.

Shu nuqtai nazardan, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, milliy va umuminsoniy qadriyatlar o'rtasidagi uyg'unlik o'z-o'zidan shakllanmaydi, balki maqsadli pedagogik ta'sir natijasida yuzaga keladi. Ta'lim jarayonida qadriyatlarni ongli ravishda singdirish, ularni real hayotiy vaziyatlar bilan bog'lash hamda talabalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, interfaol metodlardan foydalanish talabalarda mustaqil fikr yuritish, o'z pozitsiyasini asoslash va turli qarashlarga hurmat bilan yondashish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat aniqlanadiki, qadriyatlar uyg'unligini shakllantirishda faqat ta'lim mazmuni emas, balki ta'lim muhitining o'zi ham muhim rol o'ynaydi. Agar ta'lim muassasasida ochiqlik, hurmat, hamkorlik va adolat tamoyillari ustuvor bo'lsa, talabalar ushbu qadriyatlarni amaliy faoliyatda ham o'zlashtiradi. Aks holda, nazariy bilimlar amaliyotda o'z aksini topmasligi mumkin.

Shuningdek, o'qituvchining shaxsiy namunasining ahamiyati ham alohida ta'kidlanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'qituvchining o'z faoliyatida milliy va umuminsoniy qadriyatlarga amal qilishi talabalar uchun kuchli motivatsion omil bo'lib xizmat qiladi. Ya'ni, talaba ko'proq ko'rgan va his qilgan narsasini qabul qiladi, faqat eshitganini emas.

Bundan tashqari, globallashuv sharoitida talabalarni turli xalqaro loyihalar, madaniy almashinuv dasturlari va ijtimoiy tashabbuslarga jalb etish ham qadriyatlar uyg'unligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Chunki bunday faoliyat talabaga boshqa madaniyatlarni bevosita anglash, ularni solishtirish va shu orqali o'z milliy qadriyatlarini chuqurroq tushunish imkonini beradi.

Umuman olganda, muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, globallashuv sharoitida milliy va umuminsoniy qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni saqlash va ularni uyg'un shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimining strategik vazifalaridan biri hisoblanadi. Bu esa o'z navbatida,

barkamol, ijtimoiy faol va global dunyoda o‘z o‘rnini topa oladigan shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

XULOSA

Globallashuv sharoitida talabalar ongida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligini ta’minlash masalasi zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, globallashuv jarayoni yoshlar dunyoqarashini kengaytirish, ularni global muammolarni anglashga yo‘naltirish va zamonaviy bilim hamda ko‘nikmalarni egallash imkonini berish bilan birga, milliy o‘zlik va an’anaviy qadriyatlarning zaiflashish xavfini ham yuzaga keltiradi.

Shu bois, milliy va umuminsoniy qadriyatlar o‘rtasida muvozanatni saqlash va ularni uyg‘un holda shakllantirish zarurati yuzaga keladi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ushbu uyg‘unlik o‘z-o‘zidan shakllanmaydi, balki maqsadli, tizimli va ilmiy asoslangan pedagogik ta’sir natijasida yuzaga keladi. Ayniqsa, ta’lim jarayonida integrativ yondashuvni qo‘llash, interfaol metodlardan foydalanish va shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalarni joriy etish talabalarda qadriyatlar tizimini ongli ravishda shakllantirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, tadqiqot natijalari ta’lim muhitining, o‘qituvchi shaxsining hamda ijtimoiy-madaniy faoliyatning qadriyatlar uyg‘unligini ta’minlashdagi muhim rolini tasdiqlaydi. Talabalarni milliy an’analar ruhida tarbiyalash bilan birga, ularni global jarayonlarga faol jalb etish, madaniyatlararo muloqotga tayyorlash va tolerantlikni rivojlantirish orqali barkamol shaxsni shakllantirish mumkin.

Umuman olganda, globallashuv sharoitida talabalar ongida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligini ta’minlash nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan muhim vazifadir. Ushbu jarayonning samarali tashkil etilishi jamiyatda ma’naviy barkamol, ijtimoiy faol, o‘z milliy ildizlariga sodiq va global fikrlashga ega bo‘lgan yosh avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YHATI;

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev. *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev. *Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017.
3. Abu Nasr Forobiy. *Fozil odamlar shahri*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
4. Abdulla Avloniy. *Turkiy guliston yoxud axloq*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.
5. Islom Karimov. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
6. UNESCO. *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. – Paris, 2017.
7. United Nations. *Universal Declaration of Human Rights*. – New York, 1948.
8. Anthony Giddens. *Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives*. – London: Routledge, 2002.
9. Ulrich Beck. *What is Globalization?*. – Cambridge: Polity Press, 2000.
10. Zygmunt Bauman. *Globalization: The Human Consequences*. – New York: Columbia University Press, 1998.